

ПИЛЬТЯЙ

Оксана Миколаївна

кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

piltyaj@ukr.net

(м. Переяслав-Хмельницький)

КАРТОГРАФУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ҐРУНТІВ

В 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Метою написання статті є висвітлення основних історичних моментів картографування ґрунтів України в 30-х роках ХХ століття, а також визначити роль науковців у картографуванні ґрунтів в зазначений період для розвитку агроґрунтознавчої науки. Цей період відзначився важливими здобутками з картографування ґрунтів України, зокрема складанням нової карти ґрунтів України в масштабі 1:1 000 000, складанням ґрунтової карти зони бавовносіяння УРСР на площу 5 млн. га за редакцією Г. Г. Махова, а також зведеної ґрунтово-агрохімічної карти Полісся та Лісостепу (цукрово-бурякової зони УСРР) у масштабі 1:400 000. Простежено, що ці широкомасштабні роботи зі складання ґрунтово-агрохімічних карт зони бурякосіяння УРСР характеризують новий етап в розвитку ґрунтознавства, оскільки мали практичні рекомендації щодо застосування добрив. Наукова цінність цих робіт підвищувалася тим, що вони супроводжувалися дослідженнями ефективності від внесення добрив на конкретних ґрунтових відмінах. В роботах з картографування ґрунтів України в 30-х роках ХХ століття взяли участь видатні вчені-ґрунтознавці: Н. Б. Вернандер, Г. С. Гринь, М. К. Крупський, Є. М. Лавренко, С. С. Соколев, О. М. Гринченко, С. М. Муравлянський, О. Н. Соколовський та багато інших.

Методологічні засади дослідження базуються на загальнонаукових принципах історизму, об'єктивності, які передбачають об'єктивний опис і аналіз подій та явищ на основі науково-критичного опрацювання різноманітних джерел.

Ключові слова: картографування, карта ґрунтів, ґрунтово-агрохімічна карта, дослідження ґрунтів, сільське господарство.

CARTOGRAPHY UKRAINIAN SOILS

IN 30 YEARS OF THE XX-th CENTURY: HISTORICAL ASPECT

The historical aspects of cartography soils of Ukraine in 30 years of the XX-th century is considered in the article of the author. Determines of scientists by soil experts, who made of significant contribution to the development of soil expert, including cartography of soils in this period. The development of agricultural science in this period, marked by significant achievements from cartography of soils in Ukraine, including composition of a new map of soils of Ukraine in scale 1: 1,000,000, compiling of soil map of cotton sow of URSR on square 5 mln. hectares, by edited G. Makhova, and also consolidated soil-agrochemical map of Polysia and Forest-steppe (sugar-beet zone of URSR) in the scale of 1: 400 000. These large-scale works from composition of soil-agrochemical maps of sow's zone of beets of URSR characterize a new stage in the development of soil expert, as had practical advices on the use of fertilizers are observed in it. The scientific value of these works increased by the fact, that they were accompanied by researches of the effective from apply of fertilizers on soil specific withdrawal. In the works from cartography of soils take part of famous scientists-soil expert: N. Vernander, G. Gryn', M. Krupskiy, Ye. Lavrenenko, S. Sobolev, O. Grinchenko, S. Muravlianskiy, O. Sokolovskiy and others.

Key words: *cartography, map of soils, soil-agrochemicals map, research of soils, agriculture.*

КАРТОГРАФИРОВАНИЕ УКРАИНСКИХ ПОЧВ

В 30-Х ГОДАХ XX ВЕКА: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Целью написания статьи является освещение основных исторических моментов картографирования почв Украины в 30-х годах XX века, а также определить роль ученых в картографировании почв в указанный период для развития аграрной науки. Этот период отмечился важными достижениями по картографированию почв Украины, в частности составлением новой карты почв Украины в масштабе 1:1 000 000, составлением грунтовой карты зоны хлопкосеяния УССР на площадь 5 млн. гектара за редакцией Г. Г. Махова, а также возведенной грунтово-агрохимической карты Полесья и Лесостепи (сахарно-свекольной зоны УССР) в масштабе 1:400 000. Прослежено, что эти широкомасштабные работы по составлению грунтово-агрохимических карт зоны свеклосеяния УССР характеризуют новый этап в развитии почвоведения, поскольку имели практические рекомендации относительно применения удобрений. Научная ценность этих работ повышалась тем, что они сопровождалась исследованиями эффективности от внесения удобрений на конкретных грунтовых отменах. В работах по картографированию почв Украины в 30-х годах XX века приняли участие выдающиеся ученые-почвоведы: Н. Б. Вернандер, Г. С. Гринь, М. К. Крупский, Е. М. Лавренко, С. С. Соболев, О.М. Гринченко, С.М. Муравлянский, О.Н.Соколовский и много других.

Методологические принципы исследования базируются на общенаучных принципах историзма, объективности, которые предусматривают объективное описание и анализ событий и явлений на основе научно-критической обработки различных источников.

Ключевые слова: картографирование, карта почв, почвенно-агрохимическая карта, исследование почв, сельское хозяйство.

Розвиток ґрунтознавства з самого початку був пов'язаний з територіально-ґрунтовими (ґрунтово-географічними) дослідженнями та картографією ґрунтів. Як зауважував Л. І. Прасолов, у цих дослідженнях, спостереженнях за ґрунтами в природі ґрунтознавці одержували низку нових ідей та імпульси до подальшої роботи, а успіхи картографії ґрунтів є одним із кращих доказів розвитку наукового ґрунтознавства [1, с. 17].

Метою написання статті є висвітлення основних історичних моментів картографування ґрунтів України в 30-х роках ХХ століття, а також визначення ролі науковців у картографуванні ґрунтів для розвитку агроґрунтознавчої науки.

Наукові пізнання ґрунтового покриву території держави, почалися класичними дослідженнями В. В. Докучаєва. В Україні їх відлік датується 1881 роком, коли В. В. Докучаєв, працюючи над книгою «Русский чернозем», здійснив тривалу подорож по степовій Україні. Суцільне обстеження ґрунтів Полтавської губернії, проведене у 1888–1899 рр. завершилося виданням під керівництвом дослідника 10-верстової ґрунтової карти губернії та 16 томів пояснювального тексту до неї [2, с. 4].

Для Чернігівщини ґрунтова карта була складена на основі досліджень, проведених експедицією Московського ґрунтового комітету під керівництвом професора М. А. Дімо (1910–1914), для Волинської губернії ґрунтова карта складена експедицією під керівництвом Ф. І. Левченка (1912–1914), для Катеринославської губернії – професором В. В. Куриловим (1906–1913), для Таврійської – М. К. Клепініним (1904–1906), а для Київщини карта була

складена на основі досліджень М. І. Фролова та Г. Г. Махова (1913–1918) [3, с. 144–145].

Слід відзначити досить високу якість ґрунтових карт, складених А. І. Набоких на основі територіальних ґрунтових досліджень Харківської, Херсонської та Подільської губерній (1910–1918), які на відміну від своїх попередників містять велику кількість фактичних даних і певною мірою обґрунтовані аналітичними даними [2, с. 5].

Проте цінність нагромаджених у цей період знань великою мірою знижується різноякісністю і деякою неузгодженістю даних внаслідок методичної та організаційної розрізненості досліджень, і певною мірою відсутності чітко сформульованих наукових і виробничих завдань.

Ситуація різко змінилася в післяреволюційний – радянський час. Перебудова всього народного господарства, переведення економіки країни на планову соціалістичну основу вимагала якнайповнішого обліку продуктивних сил країни, а отже, і землі як головного засобу сільськогосподарського виробництва. З огляду на це у 1920-х роках –здійснено першу спробу генерального зведення й узагальнення наявного в Україні ґрунтознавчого матеріалу [2, с. 5].

На основі колишніх досліджень різних територій України, з метою встановити ґрунтові зони та підзони УСРР і поєднати всі матеріали, Секція Ґрунтознавства СГНКУ на чолі з Г. Г. Маховим протягом 1922–1925 рр. провела орієнтовне дослідження ґрунтів України. Поєднавши цю працю з дослідженнями ґрунтів дослідних сільськогосподарських станцій України [4, с. 44], Г. Г. Махов мав змогу зробити низку маршрутних поїздок і перетнути всі найголовніші райони ґрунтів УСРР. Внаслідок цієї праці було складено і в 1926 р. видано першу детальну карту ґрунтів України на новій генетичній основі в масштабі 1:1 000 000 [3, с. 144].

У червні 1933 р. відбулося засідання Президії Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (ВУАСГН), на якому розглядалося питання щодо стану складання карти ґрунтів України. У результаті було прийнято рішення

визнати роботу зі складання агрогрунтознавчої карти України актуальною та ухвалено: «Зважаючи на те, що з одного боку карта ґрунтів України видана 1926 р. за редакцією проф. Махова вже давно розійшлася, а з другого боку через те, що в ній не вистачає важливих агрономічних вказівок, на наявність гострої потреби в такій карті з боку плано-господарч. організації, дослідчих та навчальних закладів, визнати за конче потрібне скласти та видати нову карту ґрунтів України в масштабі 1:1 000 000» [5, арк. 46]. До того ж була відзначена своєчасна ініціатива Всесоюзного науково-дослідного інституту агрогрунтознавства та хімізації сільського господарства (ВУНДІАХ) щодо складання цієї карти.

Відповідно до постанови Народи від 15 травня 1933 р. було прийнято рішення затвердити такий склад редколегії: О. Н. Соколовський, Д. Г. Віленський, О. М. Грінченко, М. К. Крупський, Є. М. Лавренко та С. С. Соколов [5, арк. 46].

Складання карти велося бригадою, переважна більшість членів якої постійно перебувала в Харкові, оскільки вони не були співробітниками ВУНДІАХ, тому відповідно й закінчення роботи над складанням карти можливе було лише в Харкові. До того ж основні автори та редактори карти перебували теж в Харкові. Зважаючи на це, з Києва до Харкова був відряджений для відповідної роботи ґрунтознавець-картограф І. П. Хітушко.

Оскільки в складанні карти ґрунтів України брали участь співробітники лабораторії хімізації ВУАСГН, а саме: Соколовський, Грінь, Грінченко, Крупський, було визнано за потрібне зазначити це на карті як виданої від двох установ: Всеукраїнського науково-дослідного інституту агрогрунтознавства та хімізації сільського господарства і лабораторії хімізації Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук. З виданням агрогрунтознавчої карти планувалося поєднати видання і карти рослинності України [5, арк. 46 зв.].

Вчасному складанню карти стали на перешкоді відсутність матеріалу по Полісся (автор Н. Б. Вернандер) та необхідність доопрацювання матеріалів попередніх дослідників. Редакційна комісія щодо складання карти ґрунтів

України масштабу 1:1 000 000 визначила термін остаточної подачі всіх наявних опрацьованих матеріалів, що знаходилися у ВУНДІАХ, до 10 березня 1934 р., а саме [6]:

1. Грунтову карту «УНІЩа»;
2. Грунтові карти районів агроінвентаризації за 1932 р.: Пулинський, Черняхівський, Мерхлевський, Коростишевський та Житомирський;
3. Грунтову карту колишньої Коростенської округи (Ф. І. Левченко);
4. Матеріали Боловахно (частина, що входить до зони Полісся);
5. Одноверстові карти Дімо колишньої Чернігівської губернії (по них потрібно було дати виділи на трьохверстній);
6. Грунтові карти Полинова (друковані трьохверстні по колишній Чернігівській губернії);
7. Карту Київської приміської смуги (Гвоздецький);
8. Матеріали обстеження районів: Новгород-Сіверський, Шостенський, Глухівський, Конотопський, Кролівецький та інші (з додаванням до них ґрунтових перетинів з текстом);
9. Прокоректувати контури Сновського, Менського та Городнянського районів.

14–18 січня 1934 р. у Ленінграді відбулася Всесоюзна конференція V Комісії Радянської секції МАГ, в роботі якої взяли активну участь і ґрунтознавці з України. На пленумі конференції 16 січня були заслухані доповіді Є. М. Лавренка та С. С. Соболева стосовно карти ґрунтів України в масштабі 1:1 000 000. По заслуханих доповідях V Комісія МАГ винесла таку резолюцію: «1. Представленная почвенная карта весьма ценна тем, что при ее составлении использованы все накопленные почвенные материалы включительно до 1932 г., исключая материалов Укр. инст. сахарной Промышленности, а также тем, что в содержание карты внесены все главные генетические и производительные моменты. 2. Считать необходимым дать в тексте и карте исчерпывающие характеристики почв в отношении физико-химических свойств и производительной характеристики» [7, арк. 34].

Як під час проведення конференції, так і після неї при ознайомленні зі змістом і методикою роботи Інституту ґрунтознавства ім. В. В. Докучаєва Всесоюзної Академії наук і складання карти ґрунтів СРСР в масштабі 1:1 000 000 було з'ясовано, що зміст цієї карти та методика її складання цілком співпадали з масштабом карти ґрунтів України в тому ж масштабі [7, арк. 34].

Спільним у карті ґрунтів СРСР, яку розробляв Інститут ґрунтознавства ім. Докучаєва за редакцією професора Л. І. Прасолова, з картою ґрунтів України було те, що на них разом наносили ґрунти за характером процесу ґрунтоутворення, а штрихами позначали механічний склад ґрунтів. Різниця між ними полягала в тому, що крім зазначених вище моментів на карті ґрунтів України були також нанесені території породи, чого бракувало на карті ґрунтів СРСР [7, арк. 35].

Карта ґрунтів України в масштабі 1:1 000 000 зацікавила Всесоюзний науково-дослідний інститут ґрунтознавства ім. В. В. Докучаєва, який звернувся з проханням надіслати якнайшвидше копію цієї карти для застосування її при складанні карти СРСР. Також поступила від нього вимога надання облікової карти, картографічного матеріалу з дослідження ґрунтів України, оскільки результати низки проведених ґрунтознавчих досліджень не були опубліковані.

Щодо карти ґрунтів України висловив зацікавленість й відділ геоботаніки Ботанічного інституту Всесоюзної Академії наук, у зв'язку з чим на його запрошення Є. М. Лавренко зробив доповідь про карту ґрунтів України. Цим відділом карта негайно була використана як матеріал для геоботанічного районування відповідних територій Європейської частини Союзу [7, арк. 35].

У квітні 1934 р. І. С. Подвиг звернувся з доповідною запискою до віце-президента ВУАСГН Тесленка з проханням повернення до Києва І. П. Хітушко для проходження «чистки», а головне – для остаточного закінчення карти, оскільки І. П. Хітушко, мотивуючи своє перебування в Харкові розпорядженням Академії і постановою Президії Академії, вперто відмовлявся від приїзду в ВУНДІАХ, незважаючи на те, що він є його

співробітником [8]. Адже відомо, що аграрна наука в зазначений період перебувала у цілковитій політичній залежності від партії та уряду.

Незабаром прийшла відповідь на доповідну записку від імені Сектору хімізації. О. М. Грінченко, автор листа, повідомив, що до повного закінчення карти та передачі її до друку приїзд І. П. Хітушко до Києва неможливий. Далі О. М. Грінченко додав, що згідно з постановою Президії Академії від 2 лютого 1934 р. «для складання карти ґрунтів України мають бути використані всі наявні матеріали, що є як у різних установах, так і у окремих осіб. Карту закінчити при Академії під керівництвом т. Лавренка та Соболева» [9].

Грінченко О. М. вказав і причину несвоєчасного складання карти, а саме – відсутність частини матеріалу по Полісся, автором якого була Н. Б. Вернандер. Оскільки ілюмінацію карти крім Полісся вже було закінчено, вирішили командувати в Київ за необхідними матеріалами І. П. Хітушко. Далі О. М. Грінченко наголосив, що в Києві закінчувати складання карти є неможливим, тому, що більша частина авторів і редакторів перебували в Харкові, до того ж планувалося, що після закінчення карти в Харкові бригада виїде до Києва у ВУНДІАХ і зробить доповідь по карті [9].

Соколовський О. Н. звертається до директора ВУНДІАХ з проханням налагодити стосунки з видавництвом ВУАН, надати допомогу йому в складанні кошторису та у з'ясуванні інших моментів щодо найшвидшого видання цінної праці. Умовою для того, щоб видавництво ВУАН взялося за публікацію карти, а Президія ВУАН ухвалила її до друку, було зазначення на карті поруч із титулом «ВУАСГН – Ін-т Ґрунтознавства» також «ВУАН – Ботанічний ін-т Катедра Ґрунтознавства» [10]. Тираж карти передбачався в кількості близько 10000 примірників на папері відповідної якості.

До видавництва планувалося подати карту в січні 1935 р. після доповіді на спільному засіданні інститутів ВУАН: Ботанічного та Геологічного, кафедри ґрунтознавства при ВУАН і Всеукраїнського науково-дослідного інституту агроґрунтознавства та хімізації сільського господарства [11]. Але перед цим редакційна колегія по складанню ґрунтової карти України на початку січня

запросила до Харкова С. С. Соболева, як бригадира по складанню цієї карти та для проведення остаточного її редагування [12]. До того ж, він мав зробити доповідь щодо проведеної роботи на спільному засіданні зазначених інститутів ВУАН і ВУНДІАХ у м. Києві [13].

Остаточно робота над складанням нової карти ґрунтів України в масштабі 1:1 000 000 була закінчена у 1935 році завдяки бригаді при Всеукраїнській академії сільськогосподарських наук у складі: Н. Б. Вернандер (Полісся), Г. С. Гринь (Лісостеп), М. К. Крупський та Є. М. Лавренко (Донбас і південний степ), С. С. Соболев (бригадир і автор північного степу) та картограф-ґрунтознавець І. П. Хітушко. Механічний склад додатково опрацювала група в складі О. М. Грінченка, М. К. Крупського та С. М. Муравлянського (керівник групи). Редагування карти було проведено редакційною колегією в складі Д. Г. Віленського, Є. М. Лавренка, С. С. Соболева і академіка О. Н. Соколовського, як відповідального редактора [14, с. 593–594].

У карті при значній деталізації ґрунтового покриву Лісостепу і Степу були відзначені важливі теоретичні та практичні моменти, такі як ґрунтоутворювальні породи, структурність ґрунтів, характер і інтенсивність засолення, комплексність ґрунтового покриву, характер луків і боліт [15, с. 106]. При складанні нової ґрунтової карти України були використані майже всі матеріали ґрунтових і частково геологічних зйомок до 1 січня 1934 р., та частково матеріали 1934 року (до 1 червня 1934 р.). При цьому використали понад 10 загальних карт і 60 ґрунтових карт окремих районів, округів, губерній. Для зведеної картографії був широко застосований геоморфологічний метод, для чого геоморфологічно опрацювали понад 135 планшетів військово-топографічної карти в масштабі 1:126 000. Крім того, під керівництвом С. М. Муравлянського опрацьовані та нанесені на карту результати механічних аналізів для більше як 2000 точок [14, с. 594].

Карта була високо оцінена найавторитетнішими науковими організаціями (АН УСРР – 1934 р., Всесоюзний науково-дослідний інститут ґрунтознавства

ім. В. В. Докучаєва Академії наук СРСР – 1935 р.) [15, с. 106]. Ця карта стала основою для складання карти ґрунтоутворювальних порід у масштабі 1:5 000 000 [14, с. 594].

Карта ґрунтів України в масштабі 1:1 000 000 видана була лише в 1957 р., до того ж у меншому масштабі – 1:750 000 Українським науково-дослідним інститутом землеробства (Київ) Наркомзему УРСР під редакцією професора М. М. Годліна. О. Н. Соколовський наполягав на тому, щоб карта була видана під грифом Академії наук УРСР, але Наркомзем не дав згоди. Відмовившись бути редактором карти, О. Н. Соколовський допустив велику помилку: частина авторів карти, які перебували в Харкові, втратили авторство [16, с. 14].

У зв'язку з вирішенням завдань соціалістичної реконструкції сільського господарства, що постали перед агроґрунтознавством і агрохімією, республіканські та обласні земельні, господарські і плануючі органи потребували науково обґрунтованих даних для правильного планування виробництва та завезення мінеральних добрив, а саме: на яких ґрунтах, під які сільськогосподарські культури, в яких нормах і які добрива потрібно вносити, щоб одержати високі й сталі врожаї зернових і технічних культур, а також агровиробничі характеристики ґрунтів з метою планування системи агротехнічних заходів для одержання високих урожаїв і т.д. Зважаючи на поставлені завдання у 1934 р. ВУНДІАХ запланував тему «Складання ґрунтово-агрохімічної карти УСРР» в масштабі 1:420 000. Першочергово було заплановано складання карти чотирьох областей Лісостепу і Полісся: Харківської, Київської, Вінницької та Чернігівської [17, арк. 76].

Над виконанням цього завдання працював великий колектив наукових співробітників інституту, куди входили ґрунтознавці, агрохіміки, агротехніки, геоботаніки, картографи, механізатори. По кожній області були розподілені бригади, за роботу яких несли відповідальність бригадири. Над складанням ґрунтово-агрохімічної карти в Харківській області працювала бригада під керівництвом професора К. С. Божка, Чернігівської області – старшого

наукового співробітника Г. М. Самбура, Київської та Вінницької областей – під керівництвом старшого наукового співробітника Н. Б. Вернандер [17, арк. 77].

Дослідження областей проводилися по 1935 рік, а у 1936 році Український науково-дослідний інститут соціалістичного землеробства (УНДІСОЗ, Київ) остаточно закінчив складання зведеної ґрунтово-агрохімічної карти Полісся та Лісостепу (цукрово-бурякової зони УСРР) у масштабі 1:400 000 під загальною редакцією професора О. Т. Калачикова. Ця карта дає агрономічну характеристику ґрунтів чотирьох областей: Київської, Вінницької, Харківської та Чернігівської [18, с. 80]. Складаючи нову карту ґрунтів Полісся і Лісостепу УРСР, інститут впродовж 1934–1936 р. дослідив понад 24 млн. га [19, с. 63].

Одночасно у 1936 р. закінчилась велика робота УНДІСОЗ з дослідження ґрунтів зони бавовносіяння УРСР і зведення всіх наявних матеріалів з геології, гідрогеології, агроґрунтознавства, агротехніки, геоботаніки цієї зони. Результатом її діяльності стала складена ґрунтова карта зони бавовносіяння УРСР на площу 5 млн. га за редакцією Г. Г. Махова та видана разом з книгою «Довідник агронома бавовняра» [20, с. 26]. За матеріалами цього дослідження у 1937 р. опублікована монографія Г. Г. Махова «Агровиробнича характеристика ґрунтів зони бавовносіяння УРСР» [21]. Обидві роботи професора Г. Г. Махова дали цінний матеріал для районування культури бавовнику і раціоналізації його агротехніки.

У цей же період видана Всесоюзним науково-дослідним інститутом цукрової промисловості (ВНДІЦП, Київ) ґрунтово-агрохімічна карта зони бурякосіяння УРСР у масштабі 1:400 000, складена у 1934 р. за редакцією І. Й. Канівця, а текст до неї – за редакцією І. П. Панасюка, І. Й. Канівця та П. А. Власюка. Ця карта за змістом аналогічна карті УНДІСОЗ, але вона поступалася їй в точності, оскільки складена була в основному за старими матеріалами. Характерною особливістю карти ВНДІЦП, що відрізняла її від

інших, була нова, оригінальна, але малодоступна для практиків класифікація та номенклатура ґрунтів [22, арк. 521].

Гуменюк А. І., даючи характеристику існуючим картам зони бурякосіяння УРСР, відмітив карту УНДІСОЗ, оскільки її зона була найбагатшою з усіх існуючих ґрунтових карт масштабу 1:400 000. На карті виділено всі ґрунтові відміни, важливі щодо внесення добрив, номенклатура ґрунтів цієї карти була проста і доступна широкому загалу агрономів і колгоспного активу. У тексті до карти наводилася розгорнута агровиробнича характеристика окремих ґрунтових відмін та агроґрунтового районування смуги бурякосіяння УРСР [22, арк. 520].

У 1939 р. УНДІСОЗ опрацював нову карту ґрунтів УРСР (без західних областей) у масштабі 1:750 000, яка узагальнила практично всі територіальні дослідження ґрунтів України, проведені в попередні роки. Над складанням карти працював колектив наукових працівників інституту: К. С. Божко, Н. Б. Вернандер, Г. М. Самбур та інші науковці під керівництвом Г. Г. Махова. За складання цієї карти Київським обласним виставковим комітетом автори карти персонально були затверджені учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки на 1940 рік [23, с. 28–29]. У 1951 р. видано монографію «Почвы УССР» (автори: Н. Б. Вернандер, М. М. Годлін, Г. М. Самбур, С. О. Скорина) з описом агроґрунтового районування України. За відомостями Д. Г. Тихоненка, А. О. Георгі та ряду інших авторів [24], вона являє собою по суті пояснювальний текст до карти ґрунтів України масштабу 1:750 000, яку було видано у 1948 р. [24, с. 9].

Отже, розвиток аграрної науки в зазначений період, відзначився важливими здобутками з картографування ґрунтів України, зокрема складанням нової карти ґрунтів України в масштабі 1:1 000 000, складанням ґрунтової карти зони бавовносіяння УРСР на площу 5 млн. га за редакцією Г. Г. Махова, а також зведеної ґрунтово-агрохімічної карти Полісся та Лісостепу (цукрово-бурякової зони УСРР) у масштабі 1:400 000. Важливі здобутки отримано завдяки видатним вченим-ґрунтознавцям: Н. Б. Вернандер,

Г. С. Гринь, Г.Г.Махов, М. К. Крупський, Є. М. Лавренко, С. С. Соболев, О.М. Гринченко, С.М. Муравлянський, О.Н.Соколовський, К.С.Божко, Г.М.Самбур та багато інших.

Широкомасштабні роботи зі складання ґрунтово-агрохімічних карт зони бурякосіяння УРСР характеризують новий етап у розвитку ґрунтознавства, оскільки мали практичні рекомендації щодо застосування добрив. Наукова цінність цих робіт підвищувалася тим, що вони супроводжувалися дослідженнями ефективності від внесення добрив на конкретних ґрунтових відмінах.

Список використаних джерел

1. Тюрин И. В. Почвоведение в СССР за двадцать лет. *Природа*. 1937. № 11. С. 16–23.
2. Гринь Г. С. З історії територіальних ґрунтових досліджень на Україні. *Агрохімія і ґрунтознавство*. 1970. № 15. С. 3–16.
3. Махів Г. Ґрунтознавство : з 60-верстною картою України. Харків : Держвидав України, 1925. 160 с.
4. Махов Г. Г. Матеріяли дослідження ґрунтів України : мапа ґрунтів України в 25-верст. масштабі (пояснюючий текст до мапи). Харків : вид-во Секції ґрунтознавства. 1927. 69 с.
5. Протокол № 25 засідання Президії Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук від 25 червня 1933 р. про стан складання карти ґрунтів України // ЦДАВО України. Ф. 1055. Оп. 1. Спр. 1332. Арк. 46–46 зв.
6. Доповідна записка до ВУАСГН щодо складання карти ґрунтів України // ЦДАВО України. Ф. 1055. Оп. 1. Спр. 1636. Арк. 54.
7. Звіт Є.М. Лавренка стосовно участі у Всесоюзній конференції V Комісії Радянської секції МАГ // ЦДАВО України. Ф. 1055. Оп. 1. Од. зб. 1639. Арк. 34–35.
8. Доповідна записка до віце-президента Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук Ф.П. Тесленка від 5 квітня 1934 р. стосовно карти ґрунтів України // ЦДАВО України. Ф. 1055. Оп. 1. Спр. 1636. Арк. 35–36.
9. Лист до директора Українського науково-дослідного інституту агроґрунтознавства Подвига від 10 квітня 1934 р. стосовно закінчення робіт над картою ґрунтів України // ЦДАВО України. Ф. 1055. Оп. 1. Спр. 1636. Арк. 31.
10. Лист О.Н. Соколовського до директора Українського науково-дослідного інституту агроґрунтознавства та хімізації Подвига про видавництво карти ґрунтів України // ЦДАВО України. Ф. 1055. Оп. 3. Спр. 8. Арк. 27.
11. Лист О.Н. Соколовського до видавництва ВУАН про короткий технічний опис карти ґрунтів України // ЦДАВО України. Ф. 1055. Оп. 3. Спр. 8. Арк. 26.

12. Письмо от Почвенного ин-та им. Докучаева об откомандировании С.С. Соболева для редактирования почвенной карты Украины // ЦДАВО України. Ф. 1055. Оп. 3. Спр. 8. Арк. 8.

13. Письмо О.Н. Соколовского к С. С. Соболеву об участии в редактировании почвенной карты Украины // ЦДАВО України. Ф. 1055. Оп. 3. Спр. 8. Арк. 11.

14. Соболев С. С. Почвообразующие породы Украинской ССР. *Почвоведение*. 1935. № 4. С. 593–601.

15. Новосад Н. М. Становлення та науково-дослідна діяльність Лабораторії ґрунтознавства при Харківському сільськогосподарському інституті (1924–1956 рр.). *Історичні записки*. Луганськ, 2007. Вип. 13. С. 101–119.

16. Гринченко А. М. Кафедра почвоведення Харківського державного аграрного університета ім. В. В. Докучаєва : історический очерк (1894–1979 гг.). Харків, 1994. 35 с.

17. Довідка стосовно ґрунтово-агрохімічної карти Харківської області // ЦДАВО України. Ф. 4759. Оп. 2. Спр. 59. Арк. 76–77.

18. Характеристика научной работы кандидата сельскохозяйственных наук, профессора А. Т. Калачикова // ЦДАВО України. Ф. 4759. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 7–10.

19. Калачиков А. Т. В. В. Докучаев и его творческое наследие в советской Украине. *Почвоведение*. 1939. № 1. С. 58–65.

20. Щербак С. Я. Науковці – учасники виставки. *Зернове господарство*. 1939. № 8–9. С. 26–29.

21. Махов Г. Г. Агро-виробнича характеристика ґрунтів зони бавовносіяння УРСР. *Труди Українського науково-дослідного інституту соціального землеробства*. Т. 3. Київ–Полтава, 1937. 144 с.

22. Гуменюк А. І. Характеристика та оцінка існуючих карт ґрунтів смуги бурякосіяння УРСР як основ для складання ґрунтово-агрохімічних карт МТС силами самих МТС // ЦДАВО України. Ф. 4759. Оп. 2. Спр. 151. Арк. 510–522.

23. Калачиков О. Т. Досягнення науки – на всенародний показ. *Зернове господарство*. 1940. № 4. С. 27–31.

24. Соколовський О. Н. Курс сільськогосподарського ґрунтознавства для сільськогосподарських вузів. Київ : Держсільгоспвидав УРСР, 1935. 296 с.

References

1. Tiurnyn, Y. V. (1937). *Pochvovedenye v SSSR za dvadtsat' let* [Soil science in the USSR for twenty years]. *Pryroda* [Nature]. 11, 16–23. [in Russian].

2. Hryn', H. S. (1970). *Z istorii terytorial'nykh gruntovykh doslidzhen' na Ukraini* [From history of the territorial ground researches on Ukraine]. *Ahrokhimiia i gruntoznavstvo* [Agricultural chemistry and soil science]. 15, 3–16. [in Ukrainian].

3. Makhiv, H. (1925). *Gruntoznavstvo : z 60-verstnoiu kartoju Ukrainy* [Soil science : with the 60-verstnoy map of Ukraine]. Kharkiv: Derzhvydav Ukrainy, 160. [in Ukrainian].

4. Makhov, H. H. (1927). *Materiialy doslidzhennia gruntiv Ukrainy: Mapa gruntiv Ukrainy v 25-verst. masshtabi (poiasniuiuchyj tekst do mapy)* [Materials of research of soils of Ukraine: a map of soils of Ukraine is in 25-verst. scale (explaining text is to the map)]. Kharkiv : Vyd-vo Sektsii gruntoznavstva. 69. [in Ukrainian].

5. *Protokol № 25 zasidannia Prezydii Vseukrains'koi Akademii sil's'kohospodars'kykh nauk vid 25 chervnya 1933 r. pro stan skladannia karty gruntiv Ukrainy* [Protocol № 25 meeting of Presidium of All-Ukrainian Academy of s. g. sciences is from June, 25, 1933 year about the state of the map of the soil of Ukraine]. TsDAVO Ukrainy, f. 1055, op. 1, spr. 1332, ark. 46–46 zv. [in Ukrainian].

6. *Dopovidna zapyska VUASHN schodo skladannia karty gruntiv Ukrainy* [A memorandum of All-Ukrainian Academy of Agricultural Sciences concerning the mapping of Ukraine]. TsDAVO Ukrainy, f. 1055, op. 1, spr. 1636, ark. 54. [in Ukrainian].

7. *Zvit Ye. M. Lavrenka stosovno uchasti u Vsesoiuznij konferentsii V Komisii Radians'koi sektsii MAH* [Reports on sector work and Ye. M. Lavrenka concerning participation in the All-Union Conference of the V Commission of the Soviet Section of the IAU]. TsDAVO Ukrainy, f. 1055, op. 1, spr. 1639, ark. 34–35. [in Ukrainian].

8. *Dopovidna zapyska do vitse-prezydenta Vseukrains'koi akademii sil's'kohospodars'kykh nauk F. P. Teslenku vid 5 kvitnia 1934 r. stosovno karty gruntiv Ukrainy* [A note to the Vice-President of the All-Ukrainian Academy of Agricultural Sciences F. P. Teslenko of April 5, 1934, concerning the map of the soils of Ukraine]. TsDAVO Ukrainy, f. 1055, op. 1, spr. 1636, ark. 35–36. [in Ukrainian].

9. *Lyst do dyrektora Ukrains'koho naukovo-doslidnoho instytutu ahrogruntoznavstva Podvyha vid 10 kvitnia 1934 r. stosovno zakinchennia robit nad kartoiu gruntiv Ukrainy* [Letter to the director of the Ukrainian Research Institute of Agrarian Sciences of the feat of April 10, 1934 concerning the completion of works on the map of Ukraine]. TsDAVO Ukrainy, f. 1055, op. 1, spr. 1636, ark. 31. [in Ukrainian].

10. *Lyst O. N. Sokolovs'koho do dyrektora Ukrains'koho naukovo-doslidnoho instytutu ahrogruntoznavstva ta khimizatsii Podvyha pro vydavnytstvo karty hruntiv Ukrainy* [Letter O.N. Sokolovsky to director of Ukrainian Research Institute of Agrarian Sciences and Chemistry Comrade. Feats of the publishing of Ukrainian soil maps]. TsDAVO Ukrainy, f. 1055, op. 3, spr. 8, ark. 27. [in Ukrainian].

11. *Lyst O.N. Sokolovs'koho do vydavnytstva VUAN pro korotkyj tekhnichnyj opys karty hruntiv Ukrainy* [Letter O. N. Sokolovsky to the publishing house of the All-Ukrainian Academy of Sciences on a short technical description of the soil map of Ukraine]. TsDAVO Ukrainy, f. 1055, op. 3, spr. 8, ark. 26. [in Ukrainian].

12. *Pys'mo ot Pochvennoho yn-ta ym. Dokuchaeva ob otkomandyrovanyy S. S. Soboleva dlia redaktyrovanyia pochvennoj karty Ukrayny* [Letter from the Soil Institute Dokuchaev about seconding S. S. Sobolev for editing the soil map of Ukraine]. TsDAVO Ukrainy, f. 1055, op. 3, spr. 8, ark. 8. [in Ukrainian].

13. *Pys'mo O. N. Sokolovskoho k S.S. Sobolevu ob uchastyi v redaktyrovanyy pochvennoj karty Ukrayny* [Letter of O.N. Sokolovsky to S.S. Sobolev about

participation in editing the soil map of Ukraine]. TsDAVO Ukrainy, f. 1055, op. 3, spr. 8, ark. 11. [in Ukrainian].

14. Soboliev, S.S. (1935). *Pochvoobrazuiuschie porody Ukraynskoj SSR* [Pochvoobrazuyuschie breeds of Ukrainian SSR]. *Pochvovedenye* [Soil science]. 4, 593-601. [in Russian].

15. Novosad, N. M. (2007). *Stanovlennia ta naukovo-doslidna diial'nist' Laboratorii gruntoznavstva pry Kharkivs'komu sil's'kohospodars'komu instytuti (1924-1956 rr.)* [Becoming and research activity of Laboratory of soil science is at the Kharkiv agricultural institute (1924–1956)]. *Istorychni zapysky* [Historical messages : zbirnie of scientific labours]. Lugansk. 13, 101–119. [in Ukrainian].

16. Hrynchenko, A. M. (1994). *Kafedra pochvovedenyia Khar'kovskoho hosudarstvennoho ahrarnoho unyversyteta ym. V. V. Dokuchaieva : ystorycheskyj ocherk (1894–1979 hh.)* [Department of soil science of the Kharkov state agrarian university of the name of V. V. Dokuchaieva : historical essay (1894–1979)]. Kharkiv, 35. [in Russian].

17. *Dovidka stosovno hruntovo-ahrokhimichnoi karty Kharkivs'koi oblasti* [Reference on the soil-agrochemical map of Kharkiv region]. TsDAVO Ukrainy. f. 4759, op. 2, spr. 59, ark. 76–77. [in Ukrainian].

18. *Kharakterystyka nauchnoj raboty kandydata s. kh. nauk, prof. A. T. Kalachikova* [Description of the advanced study of candidate of sel's'kokhozyaystvennykh sciences, professor A. T. Kalachikova]. Arkhiv NNTs «Instytutu zemlerobstva» UAAN, f. 4759, op. 1, spr. 1, ark. 7–10. [in Russian].

19. Kalachykov, A. T. (1939). *V. V. Dokuchaev y eho tvorcheskoe nasledstvo v sovetskoj Ukrayne* [V. V. Dokuchaev and his creative inheritance in soviet Ukraine]. *Pochvovedenye* [Soil science]. 1, 58–65. [in Russian].

20. Scherbak, S. Ya. (1939). *Naukovtsi – uchasnyky vystavky* [Research workers are participants of exhibition]. *Zernove hospodarstvo* [Grain growing]. 8–9, 26–29. [in Ukrainian].

21. Makhov, H. H. (1937). *Ahro-vyrobnycha kharakterystyka gruntiv zony bavovnosiiannia URSS* [Agro-virobnicha description of soils of area of bavovnosiyannya Ukraine]. *Trudy Ukrains'koho naukovo-doslidnoho instytutu sotsialistychnoho zemlerobstva* [Labours of the Ukrainian research institute of socialistic agriculture]. Kyiv-Poltava. 3, 144. [in Ukrainian].

22. Humeniuk A. I. *Kharakterystyka ta otsinka isnuichykh kart gruntiv smuhy buriakosiiannia URSS, iak osnov dlia skladannia hruntovo-ahrokhimichnykh kart MTS sylamy samykh MTS* [Gumenyuk A. I. Kharakteristika and estimation of existent maps of soils of bar of buryakosiyannya of UKRAINE, as bases for drafting of gruntovo-agrokhemichnykh maps of the mashinno-traktornikh stations by their forces]. TsDAVO Ukrainy, f. 4759, op. 2, spr. 151, ark. 510–522. [in Ukrainian].

23. Kalachykov, O. T. (1940). *Dosiahnennia nauky – na vsenarodnyj pokaz* [Achievement of science – on a national show]. *Zernove hospodarstvo* [Grain growing]. 4, 27–31. [in Ukrainian].

24. Sokolovs'kyj, O. N. (1935). *Kurs sil's'kohospodars'koho gruntoznavstva dlia sil's'kohospodars'kykh vuziv* [A course of agricultural soil science is for the

agricultural institutes of higher]. Kyiv : Derzhsil'hospvydav URSR, 296. [in Ukrainian].

Рецензент:

Уткін О.І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 21.06.2017 р.